

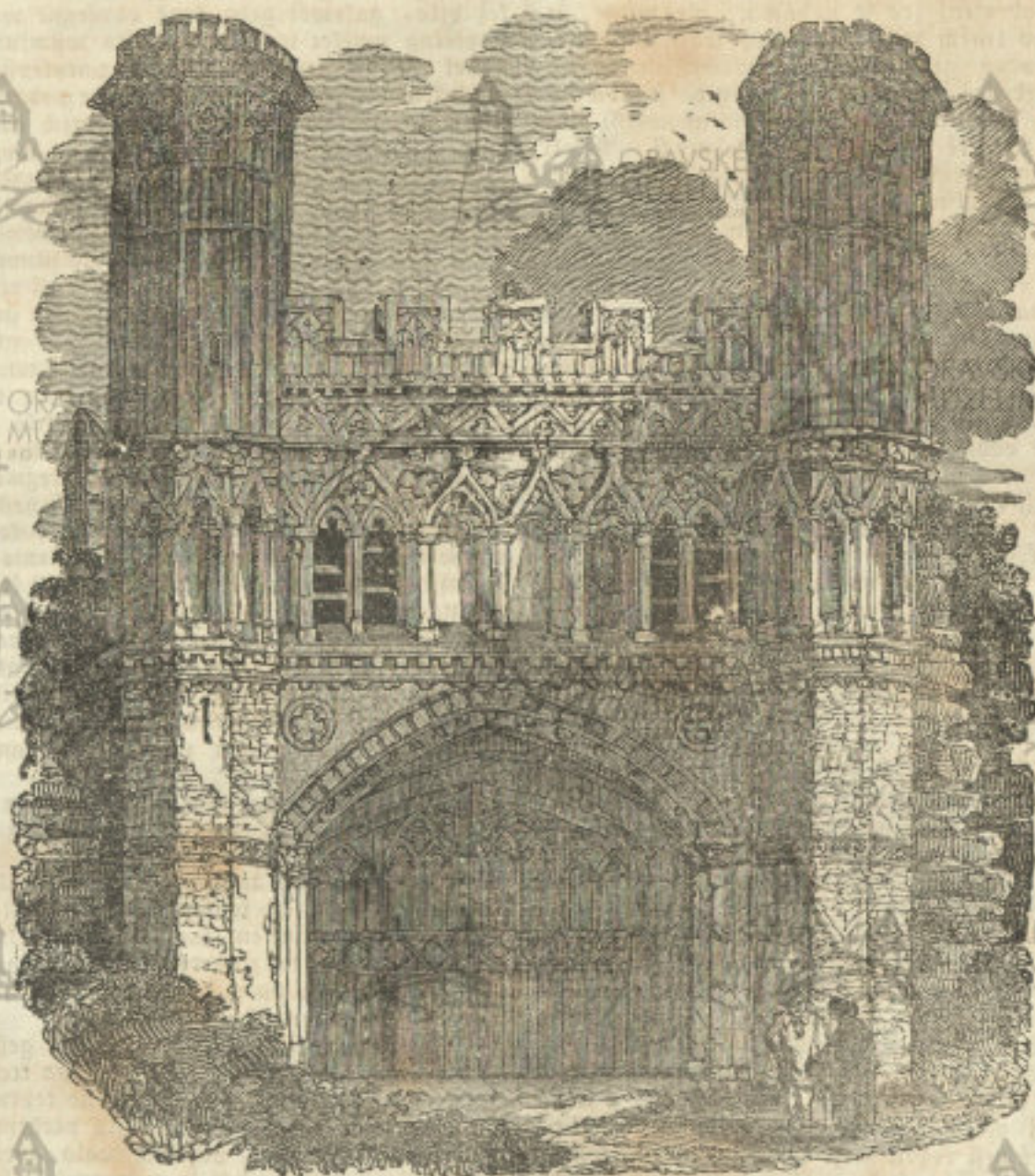
S w ě t o z o r,

nehylaciněgšij spis obrázkowý k rozšíření užitečných známostí
pro Čechy, Moravaný a Slováky.

Číslo 24.

Wychází každou sobotu.

1854

Brána opatištwj sw. Augustina w městě Kanterbury.

Kewelité město Kanterbury (Kantabrigie),
ležící w Kentšém hrabství w Angličanech, na řece
Stour (čti Staur) gmenované, ačkoli ani krásau,
ani znamenitosti svých rukodílen a towáren (Fabrik)
hluběm slowněgšijm městům Anglie se newyrowná,
wždy předce w jiném ohledu, getnať pro starozit-
nosti, které w taně swém chová, getnať co jdsu
newyhšij duchownj osoby říše welilobritaně, pa-

měti hodně gest. W něm zagistě přebýwá arcibiskup
Kanterburšj, gehoť duchownj wláda se wjce nežli
l pěti šestinám anglického králowštwj a Watika
wztahuje, a gemnj 21 biskupů pobýženo gest. Mě-
sto newšsedně známy normano-gerbich blawnj chrám,
s pomník černého přínce († 1376), arcibiskupa
Tomáše Beketa († 1170) a s Opak šedzemajm
kostelem, w němž Walloni řádů boji Tonagi, za-

míra město toto w sobě gestě mnoho giných přetrá-
ných památek starodávneho stavitelstwj, z nichžto
dnes jedna z neposledních tuto čtenářům našim před
oči se stawi. Wzneseňá a welikolepá tato brána
gest téměř gedíný zůstatek někdejšího slavného opat-
stwj sw. Augustina a we východním předměstí Kan-
terburstěm, založeného půwodně od krále Ethel-
berta (860 — 866) pro černé mnišů řádu sw. Be-
nedikta, a sw. Petrowi i Pawlowi posvěceného.
Zdi jeho zawíraly w sobě asi 16 giter země. Hlavní
průčelí čili předek kláštera byl k západu slunce obra-
cen. Na gedné jeho straně nalezala se brána wy-
stavená za krále Richarda II., na druhé pak ta-
to, gegijz wyobrazení zde se podává. Prawi se, že
léta 1287, w 16tém roce panování krále Edwarda
I. wystavena gest, čemuž i zewnitřní okolnosti
žregně nasvědčují, nebo právě za jeho panování
tento způsob stavitelstwj čili sloh w nejwětší své
přesnotě po zemi té nejwíce byl w občeji. Několik
pál w potomných časech přespanilé toto stavení ne-
gen libšau nedbanlivostí štodu wzalo, nýbrž i beže
wšij potřeby, proměněním kláštera w pivowár, ne-
wážně zohaweno a porušeno bylo, nic méně předce
milownjci a obnowitelé tohoto způsobu budownictwj
naposledy i na tyto wzácné zůstatky pozorňost swau
obrátili, a ge sobě za wzor při některých nových
budowách obrátili. Zůstatky tyto wymilagi prostotu
a krásau wšech forem; zewnitřní ozdoby zdelány
gsau wětšij dílem ze sádry a malty, nikoli z ka-
mene, právě občejem wěku toho, w němž stavení
toto powstalo. Pozůstalá částka stavení záleží z kon-
čitého oblauku, po gehož obojí straně dvě osmi-
hranné wěže wzáru se pnau; nade wchodem gest
ponebž s pokoji, a nad tímto podprsní hrabka se
střílnicemi, obrana w onom dávňm bantlivém
wěku přepotřebná, w němžto nepokogne a po lau-
peži duchowé roty wogňstě nepřestale po zemi se
potlaukaly, a podobným duchowním přibytčím ne-
gáče než giným weliké štody činili.

Některá ponětí o parowých stroged.

Užíwánj parowých strogu (Dampfmaschine)
s každým rokem se rozmnožuje; lidé wšelikého stauu
seznámili se gij s tauto nowau silau, s tímto welikým
působcem w rozličných uměňch a rukodjlnách; welmi
často strogowé titi bywagi předmětem rozmluw w to-
warýšských besedách: a předce mimo nadání a k ne-
malému podiwění málo komu známý gsau zákon, na
nichž astrogi gegich oňowáno gest. Často se mluwí
o strogi rowněm w síle 20 nebo 30 konjím, nemage
wěrne a swětě ponětí o síle gednoho parowého koně.
Wábec pokládaji, žeby síla tato w parowém strogi
byla tatáž, kteráž se w živém koni nachází; a wšak
teto poslední nelze nigal zewrub a dokonale určiti;
weliký zážitě gest rozdjíl mezi domácím tajným koněm,
podobným těm, gichž se w anglických pivowárjch uží-
wá, a mezi hubenau sedlákowau flisnau. W tom se
welice mýlí. Síla koně w parowých stroged mnohem
gest wětší síly živého koně, a má tu přednost do
sebe, že nezna žádného umoreňj a nepotřebuje od-
dechnutí.

Gestě před nedávňm časem we wšech wětšij
rukodjlnách a fabrikách (towárnách), wystavených ne
při wodě, síla živých konj byla gedíným působcem
čili pohybowatelem. Wypočteno, že střední síla ge-
dnoho živého koně, zapřáhleho poněkoličtat w koně-
spřeží, přes celý robotný den, t. za 8 robotných ho-

du, máže pozdwiňnauti 800 kostecňch (fubicňch) me-
trů woby na wšstlu gednoho metru (metre, míra
francouzská; 6 metrů = 19 wjd. stěwjců, čili 36 me-
trů = 19 wjd. sáhů).

Docela ginač určena gest síla koně w parowých
stroged.

Když znamenitý hodinářský towarýš Watt pa-
rowé stroge tak welice wdoňonalil, že působení ge-
gich trognášob přewyšňwalo předšle, předložil on
gednomu londňstěmu sládku, gménem Witterbrenu, aby
zawedl tyto stroge mýsto koněšého potahu we swém
pivowáru. Sládek k tomu přiwolil, s tau wymín-
kau, gestli strog Wattůw w gitém čase wykoná toli-
kěž djlo, gakowěž geho koně občejně wykonáwagi.
Wšetecň umělec uwolil se k této wymince. Tehdáž
sládek wybral neyšlňněšij koně, z neyšlňšijho plemene
anglického, a zapřáh ge rozfázal ge poháněti bez pře-
stání, tak že každý hůn za 8 robotných hodin pozdwi-
ňnau 2,120 kostecňch metrů woby na wšstlu gednoho
metru, t. téměř trognášob wíce, nežli pozdwiňugi koně
občejně užíwanj we fabrikách (towárnách) gak w An-
glii, tak i na pewné zemi Europy nassí. Tím způsobem,
aby zastaučil gednoho z těchto šlňných konj, pa-
rowý strog Wattůw musil aučňňňwoti téměř trogná-
sob wětšij silau, nežli gest občejná síla gednoho koně.
Zbytečně gest připomínati, že Watt, gsa wěci své
gíst, s prospěchem zlaustu tu podniknul. Do toho
času síla parowého stroge určena byla tauž měran.
A wšak nadto živý hůn pracuge tolika za 8 hodin
přes den, a parowý strog naproti tomu za 24 hodin
popotád, bez odpočínutj. Z čehož žregně následuge,
že parowý hůn opravdu škrát šlňněšij gest nežli živý,
t. onen za 24 hodin pozdwiňuge 6,360 kostecňch me-
trů woby na wšstlu gednoho metru, tento pak w tém-
že čase čili w autolu denním gedine 800 kostecňch me-
trů na tauž wšstlu.

Tento prwnj Wattůw strog i podnes gestě na-
cházi se w těch pivowáru a slauzj přewýborně. Gest
opatřen nápisem, a gest předmětem welikého wáženj
wšech milownjčů mechaniky i dělnjčůw. Znamenitý
geho půwodce spočjwá wedle kráši anglických we
Westminsteru.

Od toho času parowý strog téměř we wšech wět-
šijch rukodjlnách a fabrikách (towárnách) zastaučil
mýsto koněšé spřeže s welikým užitekem, s uspořením
času i práce. Od téže doby wýrobky rukodjlnau tak se
rozmnožily, gak to spatřugeme teč w Anglii, Fran-
cauzjch, amerikanštem saustati a w některých giných
traginách. Geden z předňjch strogu, zhotowěných w
Anglicanech Smitonem, použit k dobáwánj wody we-
líštemu Birminghamštemu průlňwu.

W nástupněm čase Watt zdelal gestě giné wá-
žné oprawenj při parowém strogi, na kteréz on i wš-
sadu obdržel; a wšak we skutek ono teprwa od Horn-
blowera přiwedeno bylo. Totižto předtjm pára wstlu-
powala do wálce, pozdwiňowala anebo spauštelá
wst, a swobodně vycházela wen aneb se sražela w ná-
dobách studené wody. Watt a po něm Hornblower
začal dělati wálec delší, šteržjby i wíce páry i bež
obmezenj času w sobě zdřjowati moht. Tím způsobem
dosáhnuł on dwogjho aučňntu; z nichž jeden, i
předtjm we strogi se nalezagiej, slowe silau pro-
wodjci, druhý pak silau podchodjci od dokonaleho
rozšířenj páry.

Tyto stroge wábec pod gménem parowých strogu
s dwogitým tlačením známý gsau. Poněwadj
w nich užíwá se par s náranně šlňným tlačením (čtwer-
nebo pateronášobně wětšij, nežli gest tlačenj powě-
ří-)

wyrownámagci se, gatt' wědomo, tlačeni wodního slawu 32 stěwjeň zwoňsi; mnozi powstali proti to-
muto wynálezku z přičiny nebezpečí mohaucio se wy-
dariti pufnutím stroge. A wšak nic méně parowé
stroge posledního tohoto zkolonaleného zplisobu, s ně-
kterými později přičiněnými opravami, slaujicimi k
wytřaze a ochraně, wždy wíce a wíce we zwořlost
wcházeli. Podlé této saustawy obyčejně strogi se tal
nazwane parodoby, gegich' neywjáznější dšlo gest
uřwoneň horzej haroty, neboť parowý strog s dwogi-
tóm tlačeni, při stegném množstwi uhlí, mnohem
wětši slau aučínuge, nežli prostý čili gednoduchý.

Zoldán Saladýn a král Richard I.

Zoldán Saladýn Jusuf Ebn Ajub, geděn
z neywmžilejších a neywtipnějších panowníků w
chodnjch zemí, byl synem Kurdického wogina a ná-
městka perwého hrabě Džekitu, na němž se léta
1137 narodil. Zehomyslný a wjnů i hrám zmjry od-
baný mládenec počal konati wogenstě služby pod
zprávau swého uge, kteréhož zoldán Nurredýn do
Egypta byl poslal; onen wšak umřel w čas tažení
do té země léta 1168, a když Nurredýn mladého
Saladýna na jeho místo wůdcem wogsta uřwono-
wil, zdálo se, že tento nagednau býwalé své roz-
pustilé mrawy změnil, a neypršnějším následowni-
kem koranu a předpisů jeho se stal. Saladýn ob-
držel wítězstwi s wogstem Nurredýnowým w
Egyptě; když ale po smrti Kalifa Adhedba w bohats-
tstwi tohoto se uwázal, umjnil sobě založiti pro sebe
neodwislé králowstwi, tu kterémuzto cili a konci sobě
lásky a přízně Egyptčanů wšemi prostředky, zvláště
pak maudrym a lastawým řizením, zjstati hleděl. Nur-
redýn, muge geg w podeřwení a dowědew se aumyslu
geho, wytáhnuł s welikým wogstem proti němu; a
wšak zgednané brzo na to přiměřj mezi oběma stra-
nama odročilo wupatnutí wogny až do smrti Nur-
redýnowy, kteráž se léta 1174 zběhla. Teprwa když
nehodný jeho syn Al-Malek na trůn wstaužil, po-
wšak Saladýn wěregně proti němu a s negistým
stěstím až do smrti jeho l. 1181 s ním bogowal. Na-
čez hned hlawní město Aleppo w Syrii genu se pod-
dalo; pročež i newáhál sebe zoldánem Egypta a Syrie
prohlásiti. Tu dobu se spolu na tom perwě uřwono-
l, aby křesťany z Palestiny wyhnal a Geruzalém wybo-
gowal. Křesťané palestinskí zvláště tñm hñew geho
proti sobě popadli, a genu taužebně čekauu přiči-
nu lwogně zawdali, že proti slibu a záwazku swému
na Mohammedany do Mekky paut konagci nenadále
autof učinili a ge oblaupili. Za toto zrušení wjry
mstil se nad nimi Saladýn w bitwě na rowině u
Tiberiady swedené léta 1187, we kteréžto král
Geruzalémstý Guido z Lusignánu s přewelikým
poctem rytjstwa gat byl. Rytjři, co gich koli k ná-
boženstwi mohammedanstému přestaučiti nechtělo, u-
krutně zbiti — welikého mistra rytjřů řádu templár-
ského Chatillona sám Saladýn mečem swým za-
lal — geděně král Guido při žiwotu zůstauen a
nálezitě chowan byl. Král tento byl nástupce Bal-
dwjna IV., sedmého krále Geruzalémstého, kterýž
před swau smrtí ustanowil po sobě za krále syna se-
stry své Sibylly, gmenem tolikéž Baldwjna, an-
tehdáž gestě malým djetěm byl. Lato Sibylla,
newstarší dcera Geruzalémstého krále Almerika,
wdala se neyprwě za Wyléma hrabě z Montfer-
ratu, genuž také hned w prwním roce gmenowaného
wna Baldwjna porodila. Po smrti pak dotčeného

Wyléma, prwního manžela swého, wřala sobě hra-
bě z Toppen, gmenem Guido z Lusignánu, za
manžela, kterémuzto král Baldwjn poručil, aby po
smrti geho králowstwi mladému Baldwjnowi pa-
storu swému dochowal, a zatím sám ge zprawowal,
ažby to djetě k letům swým rozumným přislo. Že pak
ten gistý Guido byl náramně hrdý a pyšný, protož
zložil ho král z auřadu toho, a zprawu tu i opatro-
wání králowstwi a šrotka Reynmundo wi hraběti
z Tripoli poručil. Ale když slabý a nečiný král
Baldwjn umřel, a ten mladý pán, kterémuz krá-
lowstwi odkázal, také za ním w osmi měsících odšel,
matka geho Sibylla uřlowala o to, aby králem w
Geruzalémě byl manžel gegi Guido. Genuž když
zprawce a regent hrabě Reynmund powoliti nechtěl,
tať gegich neswornosti a roztržitosti čhagjejm na
králowstwi Saracenů přjstap do něho welice usnad-
nen gest. Po neschastné oně bitwě u Tiberiady mno-
há gíná města, gako Akra, Kaodifa, Ptolemais,
Berit, Bidla, Asfalon, Seid atd., Sarace-
nům w moc se dostala. Naposledy i famo hlawní
město Geruzalém, kteréhož křesťané omděšate osm let
w drženj byti počali, strže neswornost gegich zase od
Saracenů a Saladýna Egyptského zoldána wzato,
w pátek druhého dne měsíce řjgna l. 1187. Dblezení
bránili se z počátku dosti udatně; potom wšak, wi-
dauce nezbytj, města dle mluwy a na gité wýmjnky
Saladýnowi postaujili. Geden je starších děge
přisť takto o té wěci poznamenal: „Welice, pry, kře-
stianům byla na škodu wšidnost a drženj wjry od
Saladýna; nebo tal se wšemi přjwětíwě nallá-
dal, že žádný neodporowal genu se poddati. Geru-
zalém Saladýnowi od křesťanů, kterj tam byli,
postaujen s tau wýmjnau, aby gedentážd swych
wěcj sebau wzal, coby na zádech odnesti mohl. Kře-
stiané některj do Týru, Alexandrie a Antiochie se
obrátili; gini po mori do Wlach se plawili; dšl gich
s worowěním Saladýnowým w Geruzalémě zů-
stal. Zoldán wger do města, předně wown se
wšedl wězj dolů smetati rozlázal, potom wšedl ko-
něly, kromě chrámu na hoře Golgathy, wštwor-
nil, nabělaw z nich konie (massalů) a dšlewů.“ Po
dobyti hlawního města oblehnul Saladýn perwost
Tyrus, kteréžto předsewzetj se mu ale nepodařilo,
z přičiny že lobsťwo geho ode lobsťwa křesťanů pře-
moženo bylo.

Kuzjata a králowé křesťanstwi, gmenowitě císař
Bedřich přigním Barbarossa, král francanzský
Filip August a král anšlický Richard přigním
Erde lwowé (Cor Leonis, Löwenherz), pro swau
wysokomyslnost, zmuzilost a řednatost tal nazwany,
uřlyšawše truchliwau powěst o ztrátě města Geruza-
léma, umjnil i hned na wogno proti Saracenům se
wyprawiti. Powěst o wyprawě této přičinila kře-
stianům w Týru obýwagjejm nové zmuzilosti, kterjž
brzo potom léta 1189 město Akru z rukau Moham-
medanů wytrhli. Saladýn pospýchal k Akre; na-
čez efels města toho stalo se po dwě léta diwadle
newstěgšich bogů. Císař Bedřich s wogstem swým
do Akre se přeprawil; ale neschastná smrt geho — zahy-
nul zastřel náhodau, kaupage se w řece — zforman-
tila křesťany a přidala nepřátelům podnětu, až po-
sud králowé Richard a Filip August s nowými
pluky do Palestiny nepřiplauili. Král Richard,
Gindřich II. krále anšlického a Eleonory z Po-
itou syn, gij we mladosti pro své udatenstwi a hr-
dinstě činy wysoce proslula, zmuzile se postawil proti
Saladýnowi, a w nedlauhém času dobytl Akro

Goldán Saladýn a král Richard I.

slávu svou zvýšil: a vsíkal tento zdarilý počátek neměl prospěchu a žádaucího skončení. Gij na cestě do země swaté vypustla mezi ním a společným gebo, králem francouzským, roztržitosť a rozepře. Byl on zagiště sestru krále francouzského Filipa Augusta sobě za ženu zasnaučil; vsíkal nic méně, opowrhna toho zasnaučení, pogal sobě na ostrowě Cypriu za manželku kněžnu Berengarii z Nawarry. Po dobytí Akry vypustlo až potud we skrytu tagené zástij mezi oběma králi we zgewnan nenáwist; náčež Filip August léta 1191 zpátky do Europy se nawrátil. W následující roků zawřeli oba wálčej knížata, Richard a Saladýn, pokog mezi sebou, s tan wýminkau, aby přimostí od Saffy až do Tyru w drženj křesťanů zůstalo. Pewnost Askalon byla zrušena: ostatek Palestiny dostal se goldánowi. Král Richard se brzo potom wydal na cestu do své wlasti; ale zachwácen gsa bauřj mořskau příplauť ku břehům Dalmatským, kdež od knížete Leopolda VI, wévody Rakauského, zrádně gat a na hrad Dürenstein gmenowaný, nedaleko Kremsje, do wězení dán byl. Když w Angličanech nawrácení se Richarda baruo očekáwano, wyprawil se wěrný služebnj gebo a zpráwce hubby Blondel do země swaté, a zachodiu gi i přezwědew se o odplutj krále, obrátil se obtud do Řemes, chtěge tam pána swého wyhledati. Geda nedaleko města Řemesje, a slyšew, že na blížkém pewném hradu muž urozený we wazbě sedj, vřikradl se podtagi a newidomě f gedné z neypewnégsjich a neysslněgl omřežowaných wězj té twrze, pal wodal pod nj zpywati pšeu, od něho někdy se eti krále w gazytu francouzským složenau. Když prwnj strofu dopřjwal, král Richard, přegaw zpěw, pokračowal w té pšui až do konce. Tím způsobem wyšetřew přebýwání swého milowaného panownjka, nedlauho potom lšj a obmyslem z té wazby ho wyprostil, ziskaw sobě tudýž přigmj wěrného Blondela. Gmjí spšowatelé wyhlásgugi oswobození Richardow o strje hubebnjka Blondela za powěst wtrouě šje, ale bezdůwodně smyšlenau, ugšgugice, že král Anglie cjsari Gindrichowi VI. wydan a od tohoto we twrdém wězení až potud držán byl, potud se po neolšita letech

100,000 hřibnami šříbra z něho newykaučil. Dlas, wrátiw se posléze do swého králowstwj, nalezl trau swých ode bratra swého Jana žaugatý, gehož edšreim a wyhubiu, nedlauho potom s welkým wogstem do Francouska se wyprawil, kdež po mnohých znameníých wjtěžstwjch w obležení negalého města zabit gest, postřelen gsa gedowatým šjrem, šho dne dubna léta 1199, w 42hém letě wěku swého. Wyprawugi o něm starj kronikári, že na třech mjstech se pohřebiti rozlágal. Zelo aby přiloženo bylo k nohám otce gebo, wrotože ho byl neposlusný; srdce w Dsann, že to město nad gnuá milowal; šřewa gnuá w kragině Vietonůw, gakožto newděčné pánu swému.

Nawrácením se Richarda do Europy byl goldán Saladýn neybezpečněgsjho swého sofa zprošřien, kterž sláwu gebo na čas zatemnil. A vsíkal i gebo šřešj netrwalo dlanho; neboť gjž léta 1193, w 56tém roce žiwobytu swého, w Damassu smřj sešel. Nechal po sobě sedmnácti synů, kterž šřešjegich, žadosřiw gsa panowánj, wšsedj zmordowal, tolko gedn opatrnostj wřatel zachowán, kterž potom obnowitelem domu a rodu Ajubůw se stal. Při pohřebu Saladýnowě — tak wyprawugi některé staré letopisy — nesena byla napřed sukne gebo spodnj na kopj zawěšená, a herolt (promelawac) hlásal tato slowa: Saladýn wjtěž nad Asij z tak welkého králowstwj a bohatstwj nic wíce neodnášj než tuto sukni!

Labuť.

Labuť náleží do řádu wodnjch ptáků, které čapáťmi (Anseres) nazýwáme. Gegich přeznámj znakowé, lšsij ge od ostatnjch řádů ptáčjch, gsau: zohan dlanhy, ozobjm, totjž wostowitau gakožj kožj, pokrytý; křk mřrný, anebo i dlanhy, zwláště ale hnáty křátké, f dhuži nemotorné, čmž se ode šřtřláků, o nichž gme u zorawa olázalého (Grus virgo) mluwili, dělji. Še znákm tento šonečné gšřie náleží, že magj nohy čapaté neb poločapaté. Nohy pal čapaté slowau, kterž přsty až na konec nebo až do polowičky (poločapaté) blanau gsau frosřlé, neb na fragi wnitřnjm gsau obraubené (nohy obraubené), gako toho máme příklady u kahary (Podiceps), u lšřty (Fulica) atd.

Na přiloženém obrázku widěti gest labuť domácj (Cygnus mansuetus), která se šoro we wšsedch europegsjch zemjch a welmi hogně w Sibirii náležá. Zgara přicházi od gihu, a pausřj se tak daleko f šeweru, gako labuť šiwoká. Labuť, zdřugicj se na gihnyh břehách šapřského moře, kdež mnoho řegjowých polj se nacházi, negn neobýčegně welistosť nabýwagi, nýbrž i welmi chutné maso pošřtugi, pročež š gich i sami Mahometané welmi wázi. Děla takowé labuť ebnášj 5 šřewjcu, šřřka pal při roztažených šřidlech třeba i wšce než 8 šřewjch. Dcas měřj 8 1/4 palce, a šřidla pokrhwagi 2/3 gegi. Labuť dobře wyšřmené 20 — 25 i 30 liber wázi. Zeban zlošj welmi twrdých složenj má 4 palce dělty, gest tmawočerwený, má na přednjm konci černý napřet zařraucený nehet; na šřekm horegsj čelě pal welky černý kulatý wýrostek; mezi zohanem a očima troghranau černau nahau ložiu; nohy gsau ruměškové barwy (gimnoberoth), nehty černé, šřosi na 4 palce wysoké. Labuť wšředa gest po těle bílá. Samice trochu menšj gest samečka; má mnohem menšj wýrostek a tenky křk. Gest to zagiště pěkný, čisto milý, šřdnatý pták. Plawe po wodě tak šřieně a šřusřliwě, ohřbá swng křk tak gemně we zpřšobě la-